

طرحی جهت انتخاب مجلات علمی*

اس. ام. دهاوان، اس. ک. فولی، اس. پی. جین
ترجمه حسین داوودی فر، عضو هیات علمی و سرپرست
دانشکده کتابداری پزشکی و کتابخانه مرکز علوم پزشکی،
فیروزه مولاپرست، عضو هیات علمی دانشکده کتابداری
پزشکی مرکز علوم پزشکی ایران

□ در این مقاله امتیازات و اشکالات روشهای فعلی انتخاب مجلات مورد بحث قرار می‌گیرد. نتیجه بحث روشنگر این واقعیت است که میزان استفاده از مجلات درجه اهمیت آنها را مشخص می‌نماید. طرحی جهت انتخاب مطلوب مجلات ارائه می‌گردد. روش کاهش میزان بهره‌وری مجلات در تعیین اولویت‌ها و تدوین راهنماهای انتخاب بکار گرفته می‌شود. در مورد انتخاب مجلات بیشترین اولویت را می‌بایستی به مجلاتی داد که بیشتر استناد می‌شوند، چکیده می‌گردند و مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۱. نشریه‌ای که تازه شروع به انتشار کرده باشد کمتر مورد استناد قرار می‌گیرد.
۲. دانشمندان بعضی نشریات را به همان دلیلی مورد مطالعه قرار می‌دهند که مردم روزنامه می‌خوانند، بنابراین استفاده‌شان منجر به استناد نمی‌شود؛
۳. برخی از نشریات پر استفاده و کم استناد عمده‌تاً ماهیت کاربردی دارند؛
۴. در عادات و روش استناد کردن دانشمندان علوم خالص، در مقایسه با دانشمندان علوم تجربی، اختلافاتی وجود دارد؛
۵. برآورد شده است نشریاتی که به‌طور نسبی مقالات کمتر ولی با کیفیت خوبی منتشر می‌کنند در مقایسه با نشریاتی که دارای مقالات بیشتری هستند، کمتر امکان استناد شدن مکرر را می‌یابند. به عبارت دیگر، هر چه تعداد مقالاتی که یک نشریه منتشر می‌کند زیادتر باشد، احتمال استناد شدن مکرر به آن نیز بیشتر است؛
۶. گاه استنادها به تعداد زیاد صرفاً به‌منظور افزایش حجم استناد آورده می‌شوند، بدون اینکه نویسنده واقعاً آن مقالات را مورد مشورت یا استفاده قرار داده باشد؛
۷. نشریه‌ای که مقاله فوق‌العاده مهمی را منتشر کند، به‌طور شگفت‌آوری احتمال استناد شدن مکرر را نیز می‌یابد؛
۸. شهرت، تیراژ، در دسترس بودن نشریه، میزان موجودی کتابخانه و پوشش آن در منابع ردیف دوم همه در تعداد دفعاتی که یک نشریه مورد استناد قرار می‌گیرد تأثیر می‌گذارد.

۲-۱ روش تحلیل استنادی - منابع ردیف دوم

فهرستهای درجه‌بندی‌شده نشریات را از طریق تعداد دفعات استناد شدنشان در منابع ردیف دوم نیز می‌توان تهیه نمود. یک مقاله ممکن است بارها در منابع ردیف اول مورد استناد قرار گیرد، اما در یک نشریه چکیده مشخص فقط یک‌بار می‌تواند چکیده شود. هر چه تعداد مقالات یک نشریه بیشتر نمای یا چکیده گردد، آن نشریه در فهرست درجه‌بندی شده به‌طور نسبی در مرتبه بالاتری قرار می‌گیرد. از آنجا که سازمانهای مشهور تهیه‌کننده چکیده سعی دارند فقط مقالات با کیفیت خوب را چکیده کنند، بنابراین در فهرستهایی که بر اساس تحلیل استنادهای منابع ردیف دوم تهیه می‌شود، نشریاتی که در مرتبه‌های بالا درجه‌بندی شده‌اند عناوین معروف و معتبر هستند. اینها نشریاتی هستند که استفاده‌کنندگان نیز علاقه دایمی به آنها دارند و مایلند آثارشان را در آنها به چاپ برسانند. چنین نشریاتی بدون تردید بیشترین تعداد استفاده‌کنندگان را دارند. ممکن است ارتباط مستقیمی بین استفاده‌کنندگان و استنادهای موجود در منابع ردیف دوم وجود نداشته باشد، اما یک ارتباط پنهانی بین نشریه چکیده شده و استفاده‌کنندگان موجود است که به‌طور غیرمستقیم دلالت بر میزان استفاده از نشریه توسط استفاده‌کنندگان دارد. امتیازات چنین فهرستهایی نسبت به فهرستهایی که از طریق تحلیل استنادی منابع ردیف اول تهیه می‌گردد به‌قرار زیر است:

۱. نشریاتی که به‌تازگی منتشر شده‌اند در فهرستهای درجه‌بندی شده‌ای که از طریق تحلیل منابع ردیف دوم تهیه می‌شوند ظاهر می‌گردند. این قبیل نشریات، محلی در

مسأله انتخاب نشریات ادواری مدتها مشکلی بفرنج و فاقد راه‌حل صحیح بوده است. عواملی چون ترقی مداوم نرخ اشتراک مجلات، افزایش گاه و بیگاه تعداد نشریاتی که در هر سال منتشر می‌گردند، فقدان بودجه کافی، و مشکلات مالی آینده مرتباً در جریان انتخاب منظم و با قاعده مجلات اختلالاتی ایجاد نموده‌اند. این مقاله روشهای فعلی انتخاب مجلات را بررسی می‌کند. کمبودها و نکات ضعف هر یک را برمی‌شمارد، و روشی استاندارد جهت انتخاب نشریات پیشنهاد می‌نماید، این روش کمک خواهد نمود تا در جریان برپایی کتابخانه‌ها اهمیت تناسب نشریات به‌دقت تعیین گردد. فهرستی از عناوین نشریاتی که با استفاده از این روش آماده شده است می‌تواند به‌عنوان راهنمای معتبری جهت انتخاب نشریات ادواری به‌کار گرفته شود.

۱. روشهای انتخاب نشریات

برای انتخاب نشریات، غالباً روشهای زیر به‌کار می‌رود:

روش تحلیل استنادی - منابع ردیف اول^۱

روش تحلیل استنادی - منابع ردیف دوم^۲

روش مطالعه الگوی استفاده از نشریات^۳

جهت ارزیابی امتیازات و اشکالات این روشها، هر یک را جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱-۱ روش تحلیل استنادی - منابع ردیف اول

روش تحلیل استنادی، شیوه‌ای آماری است که به‌منظور اندازه‌گیری اهمیت نسبی نشریات طرح‌ریزی شده است. ابتداء فهرستهای درجه‌بندی شده^۴ مجلات بر مبنای دفعات استنادشان در منابع ردیف اول تهیه می‌گردد. هر چه تعداد استنادها به یک نشریه بیشتر باشد، اهمیت نسبی آن نشریه در رشته علمی مربوط یا شاخه خاصی از دانش مورد مطالعه، بیشتر می‌گردد. مطالعات در زمینه تحلیل استنادی، برای اولین بار در سال ۱۹۲۷ توسط گراس و گراس^[۱] انجام پذیرفت و سپس توسط براون^[۲]، گارفیلد^[۳]، مارتین^[۴]، و دیگران دنبال شد. مطالعات تحلیل استنادی، به‌دلیل کاربردهای جالب آن در تحلیل انتشارات ادواری همچنان از توجه کافی برخوردار است. فهرستهای درجه‌بندی شده نشریات که از این طریق به دست می‌آید حتی در حال حاضر نیز در بسیاری از کتابخانه‌ها برای انتخاب مجلات به‌کار گرفته می‌شود.

به هر حال، تردید درباره اعتبار چنین راهنمایی جهت انتخاب، برای اولین بار توسط پولین اسکیلز^[۵] مطرح شد. این نویسنده برای اثبات نظرش، به فرضیه مارتین استناد می‌کند که مطابق آن، یک استناد در منابع ردیف اول صراحتاً بیانگر وجود ارتباطی بین دو مدرک است؛ یکی که استناد می‌کند و دیگری که مورد استناد قرار می‌گیرد، و در نتیجه، مقیاس غیرمستقیمی از میزان استفاده از منابع توسط استفاده‌کنندگان را به دست می‌دهد. اسکیلز این فرضیه را در مقابل میزان واقعی استفاده نشریات با به‌کارگیری داده‌های یک بررسی در کتابخانه ملی آمانی^۵ به آزمایش می‌گذارد و نتیجه می‌گیرد که فهرستهای درجه‌بندی شده‌ای که از طریق تحلیل استنادها تهیه می‌شوند، راهنماهای معتبری برای انتخاب نشریات نیستند. زیرا ممکن است به یک یا چند دلیل از دلایل زیر نشریه‌ای که مکرراً مورد استناد قرار گرفته به همان نسبت مورد استفاده قرار نگرفته باشد یا

سرعت جریانی که نشریات را در دسترس استفاده کنندگان قرار می‌دهد بر نتایج چنین بررسی‌هایی عمیقاً اثر می‌گذارد.

۳. نشریاتی که ماهیت گذرای دارند، مانند نشریاتی که یادداشتهای علمی را منتشر می‌نمایند تا زمانی که دایر هستند زیاد مورد استفاده قرار می‌گیرند، ولی میزان باز دهی آنها همراه با گذشت زمان، به سرعت کاهش می‌یابد. بنابراین، میزان استفاده نسبی مجله‌های قبلی چنینی نشریاتی بسیار کم است.

۲. ویژگیهای ارزیابی نشریات

بر اساس ارزیابی مقایسه‌ای سه روش انتخابی که ذکر شد، عامل مشترکی را که میزان اهمیت نشریات را تعیین می‌نماید می‌توان مشاهده نمود که عمده‌تاً استفاده مشخص از آنها توسط استفاده کنندگان است. در حالی که در روشهای تحلیل استنادی منابع ردیف اول و دوم استفاده غیرمستقیم نشریات عامل برجسته تعیین اهمیت آنها است که روش مطالعه استفاده کنندگان - معیار استفاده مستقیم نشریات - میزان اهمیت آنها را مشخص می‌سازد. بنابراین معلوم می‌شود که عامل استفاده از نشریات است که درجه اهمیت آنها را تعیین می‌کند.

۳. طرحی برای انتخاب نشریات

همانگونه که قبلاً نیز اشاره شد، هیچ یک از روشهای فوق الذکر فی‌نفسه برای انتخاب مطلوب نشریات کافی نیستند. زیرا هر کدام امتیازات و اشکالات خاص خود را دارند. به منظور تحلیل شرایط موجود بر مبنای روشهای یاد شده و همچنین جهت تهیه راهنماهایی برای انتخاب مطلوب نشریات، بجاست که طرح زیر را مورد توجه قرار دهیم.

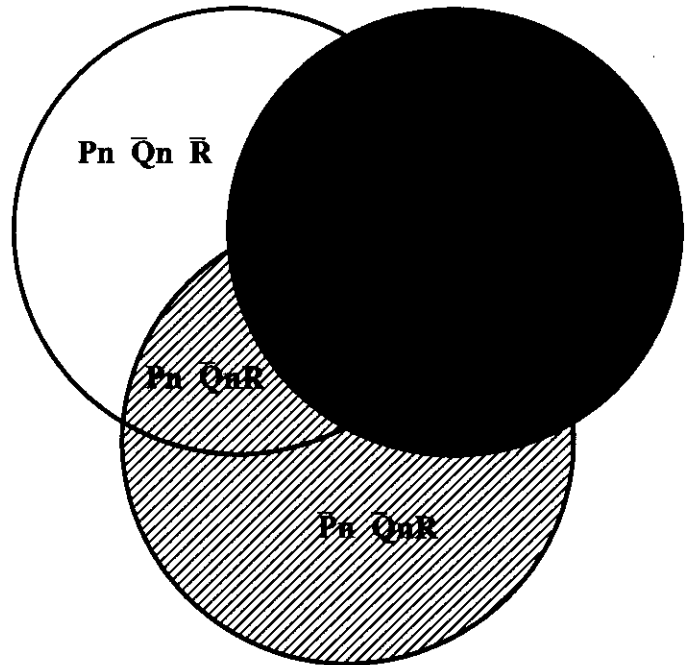
فرض کنید P, Q, R سه مجموعه‌اند و هر یک نشانگر تعدادی نشریه در یک زمینه خاص مطالعاتی هستند که از میان فهرستهایی به ترتیب با روشهای زیر انتخاب شده‌اند.

- الف. تحلیل استنادی - منابع ردیف اول
- ب. تحلیل استنادی - منابع ردیف دوم
- ج. مطالعات الگوی استفاده از نشریات

۱-۳ فرضیات

سه مجموعه P, Q, R مجلاتی را نشان می‌دهند که به‌طور نسبی و منظم‌اً مورد استناد قرار گرفته‌اند، زیاد چکیده شده‌اند و زیاد استفاده شده‌اند. نشریاتی که کمتر استفاده شده‌اند، کمتر چکیده شده‌اند و کمتر مورد استناد قرار گرفته‌اند در محدوده این مجموعه گنجانیده نشده‌اند. بنابراین، منظور از عبارتی مثل استفاده نشده، چکیده نشده یا استناد نشده در متن ذیل آن است که نشریات یا به اندازه کافی مورد استفاده واقع نشده‌اند، چکیده نشده‌اند و مورد استناد قرار نگرفته‌اند یا اصلاً مورد استفاده واقع نشده‌اند، چکیده نشده‌اند یا مورد استناد قرار نگرفته‌اند. به عبارت دیگر، هر چند فهرستهای درجه‌بندی شده برای تهیه داده‌ها به کار می‌روند. ولی مقطعی در فهرست در نظر گرفته می‌شود و فقط مدارکی که در بالای مقطع در هر فهرست قرار دارند به‌عنوان مجموعه اولیه تلقی می‌گردند.

حال فرض کنید این مجموعه‌ها یکدیگر را قطع کنند و نقاط اشتراک لازم را، مطابق نمودار شماره ۱، ایجاد نمایند. هر حوزه

$P_n \bar{Q}_n \bar{R}$

فهرستهای حاصل از تحلیل استنادی منابع ردیف اول ندارند.

۲. نشریات علمی عام‌پسند مانند نیو ساینتیست^۶ و امثال آن در چنین فهرستهای درجه‌بندی شده‌ای ظاهر می‌گردند. اینها نشریات پرخواننده‌ای هستند که به‌ندرت در منابع ردیف اول مورد استناد قرار می‌گیرند.

۳-۱ روش مطالعه الگوی استفاده از نشریات

به‌منظور تعیین استفاده واقعی از نشریات توسط استفاده کنندگان، مطالعاتی نیز جهت تهیه فهرستهای درجه‌بندی شده بر مبنای تعداد دفعات استفاده صورت گرفته است. هر چند چنین فهرستهایی بدون تردید نیازهای واقعی استفاده کنندگان را منعکس می‌سازند و نشان می‌دهند که هر کتابخانه‌ای سعی خود را در تهیه چه مجلاتی مصروف می‌نماید، لیکن این فهرستها خالی از اشکال نیز نیستند:

۱. در تهیه فهرستها، نیازهای استفاده کنندگان در مجموع انعکاسی ندارد. زیرا استفاده کنندگان، علاوه بر منابعی که کتابخانه برایشان فراهم می‌آورد، از مجموعه‌های شخصی خود و دیگران نیز بهره می‌گیرند و این گونه استفاده‌ها از طریق چنین بررسی‌هایی ضبط و منعکس نمی‌گردند.

۲. عواملی چون اندازه مجموعه کتابخانه و همچنین

۲-۳ نقاط اشتراک و ویژگیهای آنها

حوزه اشتراک کلیه مجموعه‌ها $PnQnR$ نشریاتی را نشان می‌دهد که مورد استناد قرار گرفته‌اند، چکیده شده‌اند و همچنین مورد استفاده نیز قرار گرفته‌اند. امتیازات مشترک در هر سه روش توأم در این نقطه اشتراک نمایان می‌شود، بنابراین $PnQnR$ نشریاتی را نشان می‌دهد که در مرتبه بالای درجه‌بندی قرار دارند، زیاد مورد استناد واقع گشته‌اند و چکیده شده‌اند و به همان نسبت نیز از استفاده زیادتری برخوردار بوده‌اند، لذا چنین نشریاتی باید به عنوان مجلات هسته^۷، تلقی گردند که تهیه آنها اجتناب‌ناپذیر است.

$\bar{P}nQnR$ نشریاتی را نشان می‌دهد که چکیده و استفاده شده‌اند، لیکن مورد استناد قرار نگرفته‌اند، مانند مجلات جدید انتشار، نشریات علمی عام‌پسند، مجلات اخبار علمی، و مجلاتی که دانشمندان علوم تجربی مکرراً به آنها مراجعه می‌نمایند.

$\bar{P}nQnR$ امتیازات تحلیلی استادی منابع ردیف دوم را روشن می‌سازد. به این معنا که در برگزیده مجلاتی است که در فهرستهای تحلیل استادی منابع ردیف اول مرتبه‌ای ندارند. بنابراین، این دو روش متقابلاً به یکدیگر وابسته‌اند. با در نظر گرفتن اولویت مناسب جهت این نقطه اشتراک می‌توان از اشکالات تحلیل استادی که تنها مبتنی بر منابع ردیف اول باشد احتراز نمود.

$PnQnR$ نشریاتی را نشان می‌دهد که مورد استناد قرار گرفته‌اند، چکیده شده‌اند، اما استفاده نشده‌اند. مجلات خارجی زبان و مجلاتی که مربوط به رشته تحصیلی استفاده‌کننده نیستند در محدوده این حوزه قرار می‌گیرند. مجلاتی که به دلیل عادت استفاده‌کنندگان از زیاد استناد کردن در فهرست ظاهر می‌شوند نیز در این محدوده قرار دارند. چنین مجلاتی از دیدگاه استفاده‌کننده مهم تلقی نمی‌گردند.

$PnQnR$ مجلاتی را نشان می‌دهد که استناد شده‌اند، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. لیکن چکیده نشده‌اند. انتشاراتی چون گزارشهای فنی مؤسسات که مرتباً انتشار می‌یابند و همچنین نشریات داخلی سازمانها که تیراژ محدود و خاصی دارند در این دسته قرار می‌گیرند. چنین مجلاتی مکرراً مورد استناد و استفاده قرار می‌گیرند اما به ندرت چکیده می‌گردند. به هر حال تعداد این قبیل انتشارات به‌طور نسبی بسیار کم است. از آنجا که این نوع انتشارات معمولاً به‌طور رایگان توزیع می‌گردند، تهیه آنها احتمالاً تأثیری در بودجه کتابخانه ندارد.

$PnQnR$ مجلاتی را نشان می‌دهد که نسبتاً زیاد استفاده شده‌اند. اینکه این مجلات نه مورد استناد واقع می‌شوند و نه چکیده می‌گردند صحیح نیست. در واقع اینها مجلاتی هستند که در فهرستهای تهیه شده از طریق تحلیلهای استادی منابع ردیف اول و ردیف دوم در مرتبه‌های پایین‌تری درجه‌بندی شده‌اند.

$\bar{P}nQnR$ مجلاتی را نشان می‌دهد که نسبتاً زیاد مورد استناد قرار گرفته‌اند. این استنتاج که این گونه مجلات نه چکیده می‌گردند و نه مورد استفاده قرار می‌گیرند نادرست است. در واقع اینها نیز مجلاتی هستند که در فهرست تهیه شده از طریق تحلیل استادی منابع ردیف اول و همچنین دفعات استفاده واقعی آنها، در مرتبه‌های پایین‌تری درجه‌بندی شده‌اند.

$\bar{P}nQnR$ را نیز می‌توان به‌صورت فوق تفسیر نمود، زیرا

■ نشریاتی که به‌طور نسبی مقالات کمتر

ولی با کیفیت خوبی منتشر می‌کنند در مقایسه با نشریاتی که دارای مقالات بیشتری هستند، کمتر امکان استناد شدن مکرر را می‌یابند. به عبارات دیگر، هر چه تعداد مقالاتی که یک نشریه منتشر می‌کند زیادتر باشد، احتمال استناد شدن مکرر به آن نیز بیشتر است!

مجلات درجه‌بندی شده در مرتبه‌های پایینتر در فهرست حاصل از تحلیل استادی، منابع ردیف دوم را نشان می‌دهد.

می‌توان مشاهده کرد که نمودار $\bar{P}nQnR$ شرایط موجود در هر سه روش را به‌خوبی توصیف می‌کند، امتیازات و اشکالات آنها را ظاهر می‌نماید، وابستگی بین آنها را آشکار می‌سازد و تصویر روشنی از روابط پیچیده بین آنها را به‌دست می‌دهد. حوزه‌های اشتراک $PnQnR$ ، $\bar{P}nQnR$ ، $PnQnR$ و $\bar{P}nQnR$ مجلاتی را نشان می‌دهند که در واقع توسط استفاده‌کنندگان استفاده شده‌اند، و $PnQnR$ مجلاتی را نشان می‌دهد که استفاده غیرمستقیم آنها از طریق منابع استناد شده و چکیده شده منعکس می‌گردد. مجلاتی که در این پنج دسته قرار دارند اساساً آنهايي هستند که با درجات مختلفی مورد علاقه استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرند، در حالیکه علاقه استفاده‌کننده از مجلاتی که توسط حوزه‌های $PnQnR$ و $\bar{P}nQnR$ نشان داده شده‌اند به‌طور آشکار در حداقل است.

همان‌گونه که قبلاً مطرح شده است میزان استفاده از مجله قدر و اهمیت آن را مشخص می‌نماید. با توجه به این امر توصیه می‌گردد که اولین انتخاب مجلات فقط به پنج دسته اول محدود شود و مجلات باقیمانده که توسط حوزه‌های $PnQnR$ و $\bar{P}nQnR$ نشان داده شده‌اند از محدوده بررسی حذف گردند.

۳-۳ روش کاهش میزان بهره‌وری

برای تسهیل امر انتخاب مجلات، نیازمند به برقراری اولویتهایی مابین پنج دسته یاد شده هستیم. این منظور می‌تواند به بهترین نحو و به کمک روش کاهش میزان بهره‌وری حاصل گردد که بر طبق آن دسته‌بندی مجلات، بر مبنای میزان استفاده‌شان صورت می‌پذیرد و اولویتهای مابین آنها به ترتیب کاهش میزان سودمندی‌شان تعیین می‌گردد.

بالاترین اولویتها را باید برای مجلاتی قائل شد که زیاد مورد استفاده قرار می‌گیرند، زیاد مورد استفاده واقع می‌گردند و زیاد چکیده می‌شوند. در نتیجه، مجلاتی که توسط حوزه اشتراک $PnQnR$ نشان داده می‌شوند باید در مرتبه اول قرار گیرند و لذا می‌بایستی بالاترین اولویت به آن اختصاص یابد. نقش مستقیم استفاده‌کننده در $PnQnR$ بسیار کم است، از این رو می‌توان پایینترین اولویت را به آن اختصاص داد.

حوزه‌های اشتراک باقیمانده $\bar{P}nQnR$ ، $PnQnR$ ، $\bar{P}nQnR$ و $\bar{P}nQnR$ در حالیکه خود بر مبنای اولویتهایشان درجه‌بندی شده‌اند، می‌بایستی بین دو حوزه اشتراک بالایی و پایینی فوق‌الذکر قرار داده شوند. مجلاتی که مورد استناد و استفاده قرار گرفته‌اند، اما چکیده نشده‌اند، و آنها که چکیده و استفاده شده‌اند ولی مورد استناد قرار نگرفته‌اند باید از مجلاتی که نه مورد استناد قرار گرفته‌اند و نه چکیده شده‌اند و فقط استفاده شده‌اند سودمندتر باشند، بنابراین، $\bar{P}nQnR$ و

$Pn \bar{Q}nR$ بایستی به $\bar{P}n \bar{Q}nR$ ترجیح داده شوند.

حوزه اشتراک $\bar{P}nQnR$ به طور نسبی بیش از حوزه اشتراک $Pn \bar{Q}nR$ مبین علائق استفاده کنندگان است زیرا اولی مجلاتی را نشان می‌دهند که مکرراً استفاده شده‌اند در صورتی که دومی چنین امری را نشان نمی‌دهد. این مسأله به دلیل برخی اشکالاتی است که ماهیتاً در تحلیل استنادی منابع ردیف اول وجود دارد. بنابراین $\bar{P}nQnR$ می‌بایستی به $Pn \bar{Q}nR$ ترجیح داده شود. در نتیجه، ترتیب اولویت ما بین این سه حوزه اشتراک به صورت $\bar{P}nQnR$ ، $Pn \bar{Q}nR$ و $Pn \bar{Q}nR$ مشخص می‌گردد.

■ نشریاتی که ماهیت گذرایی دارند، مانند نشریاتی که یادداشتهای علمی را منتشر می‌نمایند تا زمانی که دایر هستند زیاد مورد استفاده قرار می‌گیرند، ولی میزان باز دهی آنها همراه با گذشت زمان، به سرعت کاهش می‌یابد

به طور خلاصه این پنج حوزه اشتراک را می‌توان به ترتیب درجه اهمیت هر یک به صورت زیر نشان داد:

$PnQnR$ ، $\bar{P}nQnR$ ، $Pn \bar{Q}nR$ ، $\bar{P}n \bar{Q}nR$ ، $PnQn \bar{R}$

۳-۴ نتایج

بنابراین، کتابخانه‌هایی که در صدد تهیه مجلات هستند می‌توانند اولویت‌هایشان را به ترتیب فوق تعیین نمایند و نسبت به تهیه آنها به ترتیب زیر اقدام کنند:

۱. مجلاتی که مورد استناد واقع گردیده‌اند، چکیده شده‌اند و مورد استفاده نیز قرار گرفته‌اند
۲. مجلاتی که چکیده شده‌اند. مورد استفاده واقع گردیده‌اند، لیکن مورد استناد قرار نگرفته‌اند.
۳. مجلاتی که مورد استناد واقع شده‌اند، مورد استفاده قرار گرفته‌اند، لیکن چکیده نشده‌اند.
۴. مجلاتی که مورد استفاده قرار گرفته‌اند، اما نه چکیده شده‌اند و نه مورد استناد قرار گرفته‌اند.
۵. مجلاتی که چکیده شده‌اند، مورد استناد واقع گردیده‌اند، اما مورد استفاده قرار نگرفته‌اند.

با به کار بردن یافته‌های این روش، به عنوان نمونه، انتخابی از میان مجلات رشته فیزیک به عمل آمد. از ۴۰۰ مجله‌ای که از میان آنها انتخاب صورت پذیرفت، ۲۳۷ عنوان مجلات استناد شده، ۳۱۸ عنوان مجلات چکیده شده، و ۲۹۸ عنوان مجلات مورد استفاده قرار گرفته‌اند. هر دسته تا حدودی عنوانهای دسته دیگر را تکرار کرده است. داده‌های مربوط به مجلات استناد شده از نشریه گزارشهای استناد مجلات^[۷] سال ۱۹۷۵ استخراج شده. داده‌های مربوط به مجلات چکیده شده از فهرست درجه‌بندی شده کینان و برکود^[۸] به دست آمد. داده‌های مربوط به مجلاتی که در فهرست فوق گنجانیده نشده‌اند لیکن در حال حاضر چکیده می‌شوند از بخش فهرست نام نویسندگان نشریه چکیده فیزیک^[۹]، سال ۱۹۷۷ گرفته شده است. یک بررسی نمونه‌ای نیز از میان استفاده کنندگان چند مؤسسه علمی مهم هندوستان، شامل آزمایشگاه ملی فیزیک در دهلی^۹، مؤسسه تکنولوژی هندوستان در دهلی^{۱۰}، بخش فیزیک دانشگاه دهلی^{۱۱}، آزمایشگاه علوم وزارت دفاع در دهلی^{۱۲}، آزمایشگاه فیزیک اجسام جامد در دهلی^{۱۳}، به منظور ارزیابی نیازهای آنها با توجه به زمینه

فعالیتها و رشته مورد علاقه‌شان به عمل آمد^{۱۴}. از میان ۴۰۰ مجله، ۶۴ عنوان در محدوده حوزه‌های $Pn \bar{Q}nR$ و $\bar{P}nQnR$ قرار دارند و در نتیجه، همان‌طور که قبلاً توصیه شده بود، از محدوده مورد نظر حذف شدند، تحلیل ۳۳۶ مجله باقیمانده نشان داد که ۱۶۴ عنوان استناد شده، چکیده شده و نیز مورد استفاده قرار گرفته بودند، ۷۸ عنوان چکیده شده و مورد استفاده قرار گرفته، اما استناد نشده بودند، ۲۱ عنوان استناد و استفاده شده اما چکیده نشده بودند، ۳۵ عنوان استفاده شده ولی نه استناد و نه چکیده شده بودند، و فقط ۳۱ عنوان استناد و چکیده شده و لیکن مورد استفاده قرار نگرفته بودند. مشاهده شد که ۷ عنوان نه استناد، نه چکیده و نه استفاده شده بودند.

بنابراین، کتابخانه‌هایی که در صدد تهیه مجلات فیزیک هستند، می‌بایستی ابتدا آن ۱۶۴ مجله را مشترک شوند، عنوانهای باقیمانده را نیز می‌توان، در صورت داشتن بودجه به ترتیب اولویتهای فوق‌الذکر مشترک کرد.

ویژگیهای برجسته

برای اولین بار طرحی تهیه شده است که در آن روشهای معمول انتخاب مجلات در گذشته (تحلیل استنادی - منابع ردیف اول، تحلیل استنادی - منابع ردیف دوم، و مطالعه الگوی استفاده از نشریات)، توأم به منظور تهیه فهرستهای انتخاب مجلات به کار گرفته شده است. این فهرستها فاقد اشکالات موجود در فهرستهای دیگری است که با استفاده جداگانه از هر یک از روشها تهیه شده‌اند. روش پیشنهادی برای ترتیب درجه‌بندی که در فهرستهای درجه‌بندی شده اولیه جهت هر مجله منظور می‌شود هیچ‌گونه اهمیتی قائل نیست، در عوض این مطالعه به سادگی بر پایه این مفهوم قرار دارد که آیا به مجله‌ای استناد شده است یا نه، چکیده شده است یا نه یا مورد استفاده قرار گرفته است یا نه.

بنابراین، در این روش اشکالات فهرستهای درجه‌بندی شده جبران می‌گردد. نتایج چنین بررسی تابع نیازهای استفاده کننده و فهرستهای مورد استفاده در مطالعه است. تغییر اندکی در نیازهای استفاده کننده یا فهرستهای اولیه می‌تواند در نتایج حاصله تأثیر گذارد.

۵. پیشنهادات

اجرای چنین بررسی بیش از هر چیز مستلزم در اختیار داشتن فهرستهای از پیش تهیه شده است. کتابخانه‌ها می‌بایستی کوششهای خود را منحصراً در انجام بررسیهای استفاده کنندگان متمرکز سازند. تهیه سایر فهرستهای درجه‌بندی شده توسط کتابخانه امری وقت گیر و بی‌مورد است. سازمانهای نمایه‌سازی و چکیده نویسی مهم چون سی. ا. اس.^{۱۵}، اینتریک^{۱۶}، آی. اس. آی.^{۱۷} و آی. آی.^{۱۸}، باید وظیفه تهیه و روزآمد کردن چنین فهرستهایی را به عهده گیرند. آی. اس. آی. و آی. آی. پی.^{۱۹} قبلاً چنین فهرستهایی را تهیه کرده‌اند و آی. اس. آی. فهرستهای خود را روزآمد نیز کرده، لیکن نیاز فوری جهت انجام کار بیشتر هر این زمینه وجود دارد. ■

یادداشتها

* S. M. Dhawan, S. K. Phull, and S. P. Jain, "Selection of Scientific Journals: A Model", *Journal of Documentation*, 36 (March 1980): 24-41.

این مطالعه بر مبنای مقاله مشابه‌ای است که در هشتمین سمینار ملی

bibliographic analysis of references processed for the year 1974. Science Citation Index. Philadelphia, I. S.I. , 1975 the ranked list of citation data for S. C. I. is updated annua]]y

GROSS, P. L. K. and GROSS, E. M. "College libraries and Chemical education". *Science*, 61, 1927, 385-9.

KEENAN, S. and BRICKWEDDE, F. G. *Journal Literature COVERED by Physics Abstracts in 1965*. New York, A. I. P., 1968.

LINE, M. B. "Practical interpretation of citation and Library use studies". *College and Research Libraries*, 36, 11975, 393-6.

MAGYAR, G. "Bibliometric analysis of a new research subfield". *Journal of Documentation*, 30, 1974, 32-40.

MARTYN, J. "Progress in documentation citation analysis". *Journal of Documentation*, 31, 1975, 290-7.

Physics Abstracts, Author Index. 1977, London, INSPEC.
SCALES, P. A. "Citation analysis as indicators of the use of serials: A comparison of ranked title lists produced by citation counting and from use data". *Journal of Documentation*, 32, 1976, 17-25.

VIRGO, J. A. "A statistical procedure for evaluating the importance of scientific papers". *Library Quarterly*, 47, 1977, 415-30.

1. P. L. k. Cross, and E. M. Gross, "College Libraries and Chemical Education," *Science*, 61 (1927): 385-9.
2. C. II. Brown, "Scientific Scrilas: Character istics and list of Most Cited Publications in Mathematics, Physics, Chemistry, Ceology, Physiology, Botany, Zoology, and Entomology", *OACRL*, Monograph no. 16 (Chicago: Chicago Association of College and Research Libraries, 1956).
3. E. Carfield, "Citation Analysis as a tool *Journal Analysis*", *Science*, 178 (1972): 4711-9.
4. E. Gardield, "Significant Journals of Science," *Nature*, 264 (1976): 609-15.
5. J. Martyn, "Progress in Documentation Citation Analysis," *Journal of Documentation*, 31 (1975): 290-7.
6. Pauline A. Scales, "Citation Analysis as Indicators of the Use of Serials: A Comparison of Ranked Title Lists Produced by Citation Counting and from Use Data , *Journal*" of *Documentation*, 32 (1976): 17-25.
7. E. Carfield, *Comp. Journal Citation Reports; a Biblio - graphic Analysis of references Processed for the year 1974, Science Citation Index*. (Philadelphia: ISI, 1975).
8. B. Keenan and F. G. Brickwedde, *Journal Literature Covered by Physics Abstracts in 1965* (New York: A. I. P., 1968).
9. *Physics Abstracts, Author Index, 1977* (London: INSPBC, 1977).

به نقل از اطلاع رسانی، نشریه فنی مرکز اسناد و مدارک علمی، دوره ششم، شماره ۱ و ۲، سال ۱۳۶۱-ص. ۴۴-۵۹

انجمن هندی کتابخانه‌های اختصاصی و مراکز اطلاعاتی (IASLIC) در سال ۱۹۷۸ در مدرس ارائه شده است.

1. citation analysis - primary literature
  2. citation Analysis- secondary literature
  3. jourana use pattern studies
  4. ranked lists
۵. National Lending Library, که در حال حاضر تحت عنوان British Library Lending DivisionM (BLLD) فعالیت می‌نماید.
6. *New Scientist*
  7. core journals
  8. Venn diagram
  9. National Physical Laboratory, New Delhi.
  10. Indian Institute of Technology, Delhi.
  11. University of Delhi, Physics Department.
  12. Defence Science Laboratory, Delhi.
  13. Solid State Physics Laboratory, Delhi.

۱۴. توضیح: جهت تهیه داده‌های مربوط به مجلات مورد استفاده و انجام بررسی‌های لازم در زمینه ارزیابی مستقیم نیازهای استفاده‌کنندگان با توجه به زمینه فعالیتها و رشته مورد علاقه‌شان، و همچنین تهیه فهرست درجه‌بندی شده حاصل از این بررسی‌ها، کتابخانه‌ها می‌توانند یک یا چند روش از روشهای زیر را به کارگیرند:

الف. شمارش عناوینهای مجلاتی که جهت استفاده بروی میز کتابخانه منتقل شده‌اند و درجه‌بندی آماری آنها، با استفاده از آمارهای روزانه مجلات استفاده شده در کتابخانه؛

ب. بررسی آماری درخواستهای فتوکپی مقالات به منظور تهیه فهرست درجه‌بندی شده از عناوینهای مورد درخواست؛

ج. ارسال فهرست عناوینهای مجلات مربوط به رشته مورد نظر کتابخانه برای جامعه استفاده‌کننده، جهت تعیین عناوینهای مورد علاقه و درجه‌بندی میزان استفاده و اهمیت کاربردی آنها در رشته تخصصی‌شان؛

د. تماس با جامعه استفاده‌کننده و تقاضای معرفی عناوینهای مجلات مورد نیازشان در زمینه تخصصی مربوط با ذکر درجه اهمیت آنها (مترجمان)

15. C. A. S, Chemical Abstracts Services.
16. I. N. P. E. C, International information Services for the Physics and Engineering Communities.
17. I. S. I, Institute for Scientific Information.
18. E. I, Engineering Index.
19. A. I. P. American Institute of Physics.

مآخذ

BROWN, C. H. *Scientific Serials: Characteristics and list of most cited publications in Mathematics, Physics, Chemistry, Geology, Physiology, Botany, Zoology and Entomology. ACRL Monograph no. 16. Chicago Association of College and Reserch Libraries, 1956.*

DONOHUE, J. C. "A bibliometric analysis of certain information science Literature". *Journal of the ASIS*, 23, 1972, 313-17.

GARFIELD, E. "Citation analysis as a tool in *Journal analysis*". *Science*, 178, 1972, 471-9.

Garfield, E. "Significant journals of sciece". *Nature*, 264, 1976, 609-15.

GARFIELD, E. *Comp. Journal Citation Reports: A*